
РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.92

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.21>

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Бевза А.,

кандидат юридичних наук,
докторант Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0009-0231-2888
e-mail: andysoft@ukr.net

Бевза А. Стан наукових досліджень проблем судового розгляду в цивільному судочинстві.

У статті розкриваються актуальні проблеми та стан наукових досліджень судового розгляду в цивільному судочинстві. Зокрема, окрема увага приділена питанню правосуддя. Проаналізовані визначення та зміст правосуддя, що наводяться, як науковцями так і його нормативне підґрунтя. Встановлено, що деякі вчені визначають правосуддя, як основну функцію суду, натомість інші, як форму діяльності самого суду. Запропоноване авторське визначення поняття «правосуддя». Висвітлюються питання доступу до правосуддя. Запропоновано питання доступності правосуддя віднести до основних принципів цивільного процесу. Доступність правосуддя та доступу до суду розглядається в контексті концепції основних прав і свобод людини. Доступ до правосуддя визначається у сукупності таких взаємопов'язаних елементів, як безумовна свобода, гарантована державою можливість та рівність особи, права якої порушено, звернутись за судовим захистом своїх прав і законних інтересів до компетентного суду; обов'язок суду прийняти справу до свого провадження, без застосування формальних причин у відмові. Застосування універсальної та необмеженої судової юрисдикції; гарантії змагальності, належних судових процедур, що забезпечують розумні терміни розгляду справи. Окрема увага приділена основним принципам, що рекомендовані Комітетом Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. Встановлені думки науковців, що розкривають зміст таких принципів, як спрощення судового розгляду, прискорення провадження та судових витрат. В роботі аналізуються офіційні статистичні дані за

2020–2023 роки, відносно кількості справ, які розглядалися в порядку спрощеного позовного провадження у всіх судах на території України. Здійснено висновок про те, що в малозначних справах буде доречним розробити та впровадити національні стандарти, які дозволять особам, не звертаючись до фахівців у галузі права, самостійно заповнити зрозумілі стандартні бланки процесуальних документів і подавати їх до суду. Пропонується застосовувати диференційований підхід для встановлення розміру судового збору в залежності від доходу особи або в залежності від ступеню важкості справи, враховуючи процесуальні витрати та час на розгляд справи.

Ключові слова: право на звернення до суду, правосуддя, доступ до правосуддя, спрощення судового розгляду, цивільне судочинство, проблеми судового розгляду.

Bevza A. State of scientific research problems of judicial proceedings in civil jurisdiction.

The article reveals current problems and the state of scientific research on judicial proceedings in civil proceedings. In particular, special attention is paid to the issue of justice. The definitions and content of justice given by both scientists and its normative basis are analyzed. It is established that some scientists define justice as the main function of the court, while others define it as a form of activity of the court itself. The proposed author's definition of the concept of «justice». Issues of access to justice are highlighted. It is suggested that the issue of access to justice be classified as one of the main principles of the civil process. The availability of justice and access to court is considered in the context of the concept of basic human rights and freedoms. Access to justice

is defined as a combination of such interrelated elements as unconditional freedom, state-guaranteed opportunity and equality of a person whose rights have been violated to apply for judicial protection of his rights and legitimate interests to a competent court; the duty of the court to accept the case for its proceedings, without applying formal reasons for refusal. Application of universal and unlimited court jurisdiction; guarantees of competitiveness, proper judicial procedures, which ensure reasonable terms of consideration of the case. Particular attention is paid to the main principles recommended by the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states regarding measures that facilitate access to justice. The opinions of scientists revealing the meaning of such principles as simplification of court proceedings, acceleration of proceedings and court costs are established. The work analyzes official statistical data for 2020 - 2023, regarding the number of cases that were considered in the order of simplified legal proceedings in all courts on the territory of Ukraine. It was concluded that, in minor cases, it would be appropriate to develop and implement national standards that would allow individuals to independently fill out understandable standard forms of procedural documents and submit them to the court, without consulting legal experts. It is proposed to use a differentiated approach to determine the size of the court fee depending on the person's income or depending on the degree of difficulty of the case, taking into account the procedural costs and time for consideration of the case.

Key words: the right to appeal to the court, justice, access to justice, simplification of court proceedings, civil proceedings, problems of court proceedings.

Постановка проблеми. Глобальні процеси, що зумовлені розвитком та зміною суспільства, неминуче призводять до все більшого нормативного закріплення прав людини, як на міжнародному рівні так і на національному, що в свою чергу стимулює реформування всієї судової системи. Усвідомлений вибір країни вектору руху до євроінтеграції посилює реформаційні процеси через конституційні зміни, які в свою чергу, сприяють встановленню змін національних норм, що врегульовують питання судового розгляду у відповідності до узагальнених європейських правил, зазначене безумовно веде до оновлення цивільного процесуального законодавства в цілому. Окремо слід зазначити, що будь-які зміни нормативного регулювання судового розгляду у цивільному судочинстві, також зумовлені появою нових ідей, тлумачень, міркувань та висновків, які не завжди є однаковими чи подібними в науковому світі. Саме тому,

виникає необхідність дослідження наукових думок та правових позицій з метою вирішення проблем, що виникають при судовому розгляді в цивільному судочинстві.

Актуальність теми. Різні аспекти проблем судового розгляду в цивільному судочинстві порушували у своїх працях вчені: А. Бернюков, В. Бігун, О. Василенко, Н. Голубева, О. Колісник, В. Комаров, Ю. Лобода, І. Марочкін, Б. Малишев, С. Погребняк, О. Ткачук, Г. Тимченко, Т. Цувіна та ін. Водночас, незважаючи на цінність наукових висновків зазначених науковців, слід наголосити, що вони не повною мірою висвітлюють певні питання та різняться підходами до визначення проблематики судового розгляду в цивільному судочинстві. Крім того, на сьогодні практично відсутні актуальні дослідження, що присвячені проблемам судового розгляду. Така невизначеність негативно впливає на весь спектр правовідносин в які вступають особи при здійсненні судового розгляду справи. Актуальність запропонованої теми дослідження обумовлена необхідністю встановлення та визначення нагальних потреб суспільства в умовах його стрімкого розвитку і змін, а також необхідністю вивчення сучасних думок вчених і розробкою пропозицій щодо уніфікації та узгодженості національного законодавства з європейськими стандартами.

Мета статті. Необхідність з'ясування, визначення та проведення наукового аналізу декількох проблем судового розгляду в цивільному судочинстві. Провести аналіз думок науковців, положень чинного законодавства визначити дискусійні питання та надати свої пропозиції. Дослідити та надати оцінку питанням цивільного судочинства, які можуть стати на заваді доступу до правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Насамперед розглядаючи питання цивільного судочинства, слід зазначити, що у науковців відсутнє єдине та стале визначення поняття та змісту «правосуддя». Для прикладу, К.В. Гусаров зазначає, що судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, кримінального, адміністративного, конституційного, господарського судочинства, а правосуддя є формою захисту права судовою владою. Правосуддя – це єдина діяльність судових органів, яка полягає в необмеженій судовій юрисдикції. Функції ж судової влади – це різні форми вияву правосуддя під час розгляду цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ [1, с. 9, 21]. Слід зазначити, що деякі вчені встановлюють правосуддя, як основну функцію суду, натомість інші визначають його, як форму діяльності самого суду.

Окремий погляд зазначається в колективній монографії «Правосуддя: філософське та теоре-

тичне осмислення», правосуддя може розглядатися як мета, що полягає в розгляді та вирішенні судом справ без акценту на результаті; у такому разі поняття «правосуддя» є тотожним поняттю «судочинство». Водночас правосуддя може розглядатися і як діяльність суду (судочинство), що здійснене відповідно до вимог справедливості й таке, яке забезпечило ефективне поновлення в правах. В останньому випадку йдеться про телеологічне розуміння правосуддя, тобто про правосуддя як мету [2, с. 45].

Досліджуючи поняття і ознаки правосуддя Р. Бараннік, вказує, що «розкриваючи сутність правосуддя як механізму реалізації судової влади, зазначимо, що правосуддя – це складне багатогранне явище у громадському житті. Правосуддя – це діяльність судових органів по розгляду і вирішенню у судових засіданнях при дотриманні процесуальної форми цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних та конституційних справ» [3, с. 42] – таким чином, науковець розглядає правосуддя через механізм реалізації судової влади.

С. Тимченко також зазначає, що «правосуддя – це один із напрямків правоохоронної діяльності, одне з найважливіших повноважень, здійснення яких пов'язане з функціонуванням судової влади. Правосуддя можна визначити як діяльність суду, здійснювану у формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у встановлених законом процесуальних формах в судових засіданнях за участю сторін та інших учасників процесу і полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини по розглянутій справі шляхом дослідження доказів та закінчується ухваленням рішення в справі...» [4, с. 25]; інші автори констатують, що «судову владу реалізують через такі повноваження: здійснення правосуддя... Правосуддя – це державна діяльність, яку проводить суд шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, установленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ» [5, с. 69], таким чином, зазначені науковці пов'язують правосуддя із судовою владою, реалізацією нею правосуддя.

Не дивлячись на різноманіття думок науковців з приводу визначення правосуддя, змушені констатувати той факт, що нормативного закріплення поняття правосуддя відсутнє. Так, з аналізу розділу восьмого Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України та норм Закону України «Про судову систему і статус суддів» вбачається, що законодавець лише формально оперує поняттям правосуддя, але не визначає його суті, змісту та правової природи. Можливо констатувати той факт, що поняття

правосуддя використовується лише для висвітлення питань організації і загальної діяльності судів та судоустрою в цілому. Виходом з такого неоднозначного трактування змісту правосуддя може стати його нормативне закріплення в цивільному законодавстві.

Погоджуючись з думками деяких вчених, пропонуємо визначити правосуддя, як єдину злагожену діяльність державних судових органів, яка проходить у встановлених законом процесуальних формах, з урахуванням вимог справедливості, і полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини шляхом дослідження доказів, доводів сторін та закінчується ухваленням рішення в справі, що в свою чергу, належним чином забезпечило ефективний захист прав та охоронюваних інтересів особи.

Вважаємо необхідним дослідити позиції науковців з питань принципів судочинства. Г. Тимченко запропонував концепцію принципів судочинства, в основі якої лежить необхідність пошуку об'єктивних критеріїв спільності та відмінності цивільного та адміністративного судочинства, система теоретичних знань і понять, прикладний характер їх використання, виявлення правової природи принципів, їх кількісний склад і класифікація, генезис і розвиток, зміст і реалізація в нормативній моделі процесуальної діяльності [6, с. 5].

Розглядаючи принцип доступності судового захисту прав І. Марочкін зазначає, що національне правосуддя вважається доступним, якщо відповідає певним міжнародно-правовим стандартам доступу до правосуддя. Важливими елементами розглядуваного принципу є: а) можливість будь-якої особи на підставі ст. 55 Конституції України звернутися за судовим захистом до відповідного компетентного суду України. Це право виражено в аспекті загального дозволяння: за необхідності кожний громадянин вправі звернутися за судовим захистом; б) обов'язок судді прийняти справу до свого розгляду. У випадку, якщо справа непідсудна цьому суду, суддя зобов'язаний підказати громадянину компетентну судову інстанцію; в) наявність учасників судочинства, гарантованих законом і забезпечених судом процесуальних прав. Під доступністю правосуддя вчений пропонує розуміти нормативно закріплену і реально забезпечену можливість безперешкодного звернення до суду за захистом своїх прав [7, с. 32-33].

Професор О. Михайленко вважає, що доступність правосуддя можна розуміти як одну з його основ, що означає можливість всіх бажаючих вільно і безперешкодно використовувати цей інститут для захисту своїх прав і законних інтересів у рівних умовах [8]. Деякі вчені зазначають, що поряд з принципом незалежності

ті судової влади принцип вільного доступу до правосуддя складає основу сучасної концепції справедливості або належного правосуддя. Сутність зазначеного принципу полягає у відсутності надзвичайних, необґрунтованих правових і практичних перешкод для розгляду справи в суді. Основними елементами принципу доступу до правосуддя, на думку вченого, виступають: 1) суб'єктивний (свобода та рівність доступу всіх суб'єктів права до суду); 2) компетенційний (універсальність компетенції суду в предметному, територіальному та темпоральному аспектах); 3) інституційний (правило ординарного суду та належного судді, в тому числі заборону на існування надзвичайних судів); 4) процесуальний (змагальність судової процедури) [8].

Н. Сакара визначає доступність правосуддя як стандарт, що відображає вимоги справедливого й ефективного судового захисту. Цей стандарт включає необмежену судову юрисдикцію, належні судові процедури, розумні терміни розгляду справи і можливість зацікавленій особі безперешкодно звернутися до суду. Крім того, проблему доступності правосуддя слід розглядати в контексті розвитку концепції основних прав і свобод людини. А еволюція прав і свобод людини, а саме права на справедливий судовий розгляд, сприяла інституалізації доступності в міжнародних і національних правових системах [10].

Щодо доступності судового розгляду можемо узагальнити сутність цього принципу до сукупності наступних, пов'язаних між собою елементів: 1) безумовна свобода, гарантована державою можливість та рівність особи, права якої порушено, звернутись за судовим захистом своїх прав і законних інтересів до компетентного суду; 2) обов'язок суду прийняти справу до свого провадження, без застосування формальних причин у відмові. Застосування універсальної та необмеженої судової юрисдикції; 3) гарантії змагальності, належних судових процедур, що забезпечують розумні терміни розгляду справи. Також слід погодитись з науковцями та віднести доступність судочинства до основних принципів цивільного процесу. На нашу думку, розгляд питання доступності правосуддя в контексті розвитку концепції основних прав і свобод людини також є обґрунтованим та логічним. Бо гарантування державою основних прав і свобод є одним із невід'ємних елементів правового статусу людини та громадянина.

Для вивчення проблем судового розгляду в цивільному судочинстві необхідно звернути увагу на основні принципи, що рекомендовані Комітетом Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя [11]. Серед них визначені наступні: Інформування громадськості, спрощення судово-

го розгляду, прискорення провадження, судові витрати, особливі процедури. Розглянемо деякі принципи докладніше. Переважна більшість науковців, наголошують на необхідності впровадження заходів з спрощення судового розгляду. Так, на думку І. Ізарової для захисту своїх прав особа повинна обрати найбільш ефективний порядок – або спрощений, що дозволить їй оптимізувати витрати та час, або загальний, що дозволить їй скористатися всіма наявними інструментами для досягнення результату. При цьому спрощення не повинно означати звуження або зменшення прав осіб, які беруть участь у справі, а тільки право їх вибору процедури розгляду справи і захисту своїх прав [12, с. 216].

З приводу спрощення судового розгляду, О. Штефан зазначає, що до європейських ініціатив, спрямованих на налагодження співпраці між країнами учасниками Європейського Союзу (ЄС) у сфері судочинства, зокрема, задля гармонізації та спрощення судових повідомлень, міжнародного обміну судовими і позасудовими документами, юрисдикції, а також правил визнання та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах, належить запровадження декількох загальноєвропейських спрощених судових процедур, урегульованих відповідними регламентами ЄС. У процесуальній науці такі загальноєвропейські спрощені судові процедури розглядаються в якості альтернативних судових юрисдикцій [13, с. 114], адже вони є альтернативними процедурам, що закріплені внутрішнім процесуальним правом країн учасниць ЄС.

На нашу думку, найбільш вдале визначення спрощеному провадженню дає О. Ткачук, зазначаючи, що під спрощеним провадженням необхідно розуміти такі провадження і процедури, які, маючи деривативний характер стосовно позовної форми захисту, характеризуються апроксимацією цивільної процесуальної форми, обмеженою або специфічною дією принципів цивільного судочинства, що призводить до їх пришвидшення та більшої доступності порівняно з ординарним порядком розгляду справ [14, с. 17]. Науковець наголошує, що одним із пріоритетних напрямів модернізації реформування вітчизняного цивільного процесуального права може стати введення диверсифікованої системи спрощених проваджень та процедур. Крім того, актуальним є аналіз суміжних із цивільним судочинством інститутів юстиціарної сфери, якими є інститути альтернативного вирішення цивільно-правових спорів та виконання судових рішень, що також мають розглядатися у контексті міжнародних стандартів справедливого судочинства, закріплених у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ та практиці ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування цієї статті. Вивчення цих інститутів має проводити-

ся у межах загальної проблематики підвищення ефективності цивільного судочинства, оскільки на даний час, на наш погляд, виникла нагальна потреба щодо перерозподілу повноважень між державними та приватними установами, що, однак, не повинно призводити до порушення принципу пропорційності [15, с. 9].

З метою спрощення судового розгляду в ЄС розроблено уніфіковану наднаціональну процедуру розгляду позовів з невеликою ціною – European Small Claims Procedure (ESCP), яка була запроваджена з 1 вересня 2009 р. Регламентом Європейського парламенту і Ради ЄС від 11 липня 2007 р. № 861/2007 про запровадження європейської процедури розгляду позовів з невеликою ціною [16]. Документом ESCP визначається, спрощена судова процедура для вирішення цивільних і господарських позовів міжнародного характеру, ціна яких не перевищує 2000 євро (за виключенням відсотків за користування грошима, судових та інших витрат), яка встановлена для полегшення доступу до правосуддя шляхом спрощення процедури, скорочення строків і зменшення судових витрат. ESCP може застосовуватись у разі вирішення будь-яких цивільних і господарських (комерційних) спорів міжнародного характеру, що відповідають вказаному цензу, за деякими винятками. Передбачені випадки, у яких не можуть розглядатися справи у порядку ESCP зокрема, щодо статусу або дієздатності фізичних осіб; права власності, що впливає зі шлюбних відносин, аліментних зобов'язань, заповітів і спадкування; банкрутства, процедур, пов'язаних із припиненням діяльності неплатоспроможних компаній або інших юридичних осіб, судових домовленостей, мирової угоди та аналогічних процедур та ін.

Особливістю ESCP є відсутність необхідності звернення як позивача, так і відповідача до адвоката або фахівця в галузі права, адже Регламентом затверджені доволі прості та зрозумілі стандартні форми (бланки) процесуальних документів. Форми документів містять варіанти заповнення практично всіх пунктів і коротке їх роз'яснення. Позивач подає заяву офіційною мовою країни суду. Сторони повинні бути забезпечені інформацією про можливість отримання зазначених форм, порядку їх заповнення, а також правовою інформацією, наприклад, про особливості процедури ESCP.

З аналізу судової практики України вбачається, що судами першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження розглядається стабільно велика кількість справ. Згідно інформації оприлюдненої на офіційному сайті «Судова Влада України» у звітності за 2020–2023 роки було сформульовано статистичні дані відносно розгляду справ в порядку спрощеного позов-

ного провадження. За 2020 рік було розглянуто 194 995 з них малозначних справ 167 265. У 2021 році було розглянуто справ у порядку спрощеного провадження 275 206. За 2022 рік розглянуто справ у порядку спрощеного провадження 181 575. За 2023 рік розглянуто справ у порядку спрощеного провадження 247 965 з них малозначних 211 862 [17]. Зниження кількості розглянутих справ спостерігається лише в 2022 році, що нами пов'язується безпосередньо зі збройною агресією Росії та введенням військового стану на всій території України.

У зв'язку з зазначеним, вбачається за доцільне додатково виокремити категорії справ за певними критеріями, та розробити для них спрощені судові процедури. Крім того, буде доречним розробити та впровадити національні стандарти, які дозволять особам, не звертаючись до професійних фахівців у галузі права, самостійно заповнити зрозумілі стандартні бланки процесуальних документів і подати їх до суду. Вказане не лише спростить судовий розгляд, а й призведе до зменшення строків розгляду справ.

Іншим питанням, в розрізі спрощення доступу до правосуддя, з приводу якого науковці ведуть дискусії, є питання судових витрат. Судові витрати можуть стати чи не головним чинником та перешкодою для отримання доступу до правосуддя у людей з невеликим рівнем доходів. Відповідно це може призвести до випадків, коли особа не зможе повною мірою скористатися своїми правами та захистити свої інтереси в суді, що неминуче призведе до порушення принципу рівності перед законом та права на доступ до суду. На нашу думку, важливо встановити певний баланс між доступністю правосуддя та розміром судових витрат. Достатність судових витрат повинно забезпечувати належну роботу суду та понесені в зв'язку з розглядом справи витрати сторін, але при цьому не перешкоджати доступу до суду для людей з помірним рівнем доходів.

Л. Глущенко вказує, що судовий збір є певною формою оплати за реалізацію правосуддя та проведення судового процесу. Існування даного виду оплати одночасно забезпечує фінансування судового апарату, що сприяє правильній реалізації державою функції правосуддя і підвищує цінність правосуддя з матеріального боку [18].

Слід зазначити, що до судових витрат відноситься не лише судовий збір, а й витрати які безпосередньо пов'язані з розглядом справи, в тому числі витрати на правову допомогу. В зв'язку з цим, С. Устюшенко зазначає, що правовий інститут судових витрат можна вважати таким, що сприяє, а не перешкоджає доступу особи до правосуддя. У той же час, це може мати місце лише за умов: 1) розмір судових витрат при

зверненні до суду повинен бути посилюючим для більшості населення країни (бути орієнтованим на середній розмір доходу); 2) мають бути встановлені заходи для забезпечення доступу до правосуддя для малозабезпечених верств населення (система безоплатної правової допомоги, звільнення від оплати судового збору тощо); 3) має бути законодавчо закріплений справедливий механізм відшкодування судових витрат стороні, яка виграла справу [19]. Також він додає, що судовими витратами в цивільному судочинстві слід вважати лише ті витрати на професійну правничу допомогу, які несуть сторони та треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору.

Аналізуючи підходи науковців до визначення судового збору, можна дійти висновку, що більшість з них наголошує на помірності, розумності і співвідношенні до доходів особи та позивних вимог. На нашу думку, вказані умови створюють рівні можливості для доступу особи до правосуддя на рівні усіх верств населення, що є важливо з точки зору принципу рівності всіх перед законом та судом. Для досягнення вказаної рівності також може застосовуватись диференційований підхід для встановлення розміру судового збору в залежності від доходу особи або для певних категорій справ, таких як визначення місця проживання дитини, забезпечення прав осіб з обмеженими фізичними можливостями та ін. Головним є те, що судовий збір повинен бути пропорційним до складності та вартості розгляду справи.

Підсумовуючи, щодо судових витрат, в розрізі полегшення доступу до правосуддя, слід акцентувати увагу на наступному: 1) прийняття до провадження справи не має залежати від сплати стороною державі якоїсь грошової суми, розміри якої є нерозумними з огляду на питання у справі; 2) в тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступові до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати. Систему судових витрат слід переглянути на предмет її спрощення; 3) слід приділити особливу увагу питанню гонорарів адвокатів і експертів у тій мірі, в якій такі гонорари стають перешкодою доступу до правосуддя. Необхідно забезпечити існування певних форм контролю над розмірами таких гонорарів; 4) за винятком особливих обставин сторона, яка виграла справу, в принципі має одержувати від сторони, яка програла справу, відшкодування видатків і витрат, включаючи гонорари адвокатам, котрі вона небезпідставно понесла в зв'язку із провадженням [16].

Висновки. Дослідивши і проаналізувавши наукові думки різних авторів, можемо констатувати наявність різних підходів науковців до визначення поняття та змісту «правосуддя». Найголовніше, чинне законодавство України не

містить його нормативного визначення. Узагальнюючи розуміння і трактування поняття «правосуддя» автором запропоновано власне. З метою встановлення єдиної практики застосування, тлумачення та трактування змісту правосуддя вважаємо за доцільне здійснити його нормативне закріплення в цивільному законодавстві. В зв'язку з чим, доречним буде внести відповідні зміни та доповнення до Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Питання доступу до правосуддя слід розглядати у сукупності таких елементів, як безумовна свобода, гарантована державою можливість та рівність особи, права якої порушено, звернутись за судовим захистом своїх прав і законних інтересів до компетентного суду; обов'язок суду прийняти справу до свого провадження, без застосування формальних причин у відмові. Застосування універсальної та необмеженої судової юрисдикції; гарантії змагальності, належних судових процедур, що забезпечують розумні терміни розгляду справи.

Розглядаючи рекомендації ЄС, при здійсненні нормотворчої діяльності, доречно звернути увагу на принципи, щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя. Особливої уваги слід приділити спрощенню судового розгляду та уніфікації процедур розгляду позовів з невеликою ціною. Передумовою до такої роботи є досвід і практика розгляду судами України справ в порядку спрощеного позовного провадження та малозначних справ, кількість яких з кожним роком не зменшується. Зазначене свідчить, про суспільну потребу у вирішенні судових спорів пришвидшено та за прискореними процедурами.

Чи не головним чинником і перешкодою для отримання доступу до правосуддя у осіб різних соціальних прошарків є розмір судових витрат. Завідомо завищений розмір судових витрат може призвести до випадків, коли певна особа не зможе повною мірою реалізувати свої права та захистити свої інтереси в суді, що порушує принцип рівності перед законом та права на доступ до суду. Зазначене стосується не лише державного мита, а й витрат на правову допомогу, послуги експертів, перекладачів та ін. Важливо чітко дотримуватись певного балансу між доступністю правосуддя та розміром судових витрат. Безперечно, розмір судових витрат повинен бути достатнім, для того щоб забезпечити належну роботу суду, але надмірно завищеним, що призведе до перешкоджання доступу до правосуддя. Тому доречно застосовувати диференційований підхід для встановлення розміру судового збору в залежності від доходу особи або в залежності від ступеню важкості справи, враховуючи процесуальні витрати та час на розгляд справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусаров К.В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядкух : монографія. Х. : Право, 2010. 352 с.
2. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: кол. монографія / [А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стівба]. К., 2009. 316 с.
3. Бараннік Р.В. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доповнене. Київ, 2011. 352 с.
4. Тимченко С.М. Судові та правоохоронні органи України: навч. посібник. Київ, 2004. 304 с.
5. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник / О.С. Захарова, В.С. Ковальський, В.С. Лукомський та ін.; відп. ред. В. Маляренко. 3-є вид., перероб. і доповнене. Київ, 2007. 352 с.
6. Тимченко Г.П. Принципи цивільного та адміністративного судочинства в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис... докт. юр. н. Київ, 2012. 40 с.
7. Марочкін І.Є. Доступність правосуддя. *Проблеми законності*. 2003. Вип. 58. С. 126-127; Марочкін І.Є. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. 18-19 квіт. 2002 р., м. Харків. К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002.
8. Михайленко О. Про систему елементів доступності громадян до правосуддя. *Вісник Академії прокуратури України*. 2007. № 3. С. 39-43.
9. Грошевий, Ю.М. Реалізація принципу доступності правосуддя у побудові судової системи України *Питання удосконалення судової системи України* : матер. наук.-практ. конф. /ред. кол.: Ю.В. Баулін та ін. Х., 2007. С. 33-35.
10. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. С. 256
11. Рекомендації КМРЕ № R (81) 7 щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, від 14 травня 1981 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_133.
12. Ізарова І.О. Спрошене позовне провадження цивільного судочинства: новела українського законодавства *Проблеми законодавчого регулювання порядку розробки та прийняття нормативно-правових актів* : тези доповідей та повідомлень учасників III Міжнар. науково-практ. конфер. (м. Київ, 2-3 листопада 2017 р.) / заг. ред. І.Д. Шутака. Харків : Право, 2017. С. 214-217.
13. Штефан О.О. Практика вирішення проблем цивільної юрисдикції в країнах-членах ЄС *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 5. С. 112-116.
14. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03. Харків, 2016. 38 с.
15. Ткачук О.С. Проблеми реалізації судової влади у цивільному судочинстві : монографія. Х. : Право, 2016. 600 с.
16. EC Regulation № 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. *Official Journal of the European Union*. 2007. L. 199/1.
17. Інформація про результати розгляду цивільних справ. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.
18. Глуценко Л.Г. Судові витрати в адміністративному судочинстві: співвідношення понять. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 5. С. 101-103.
19. Устюшенко С.Е. Судові витрати, пов'язані з доказуванням, у цивільному процесі. *Новели цивільного процесуального законодавства: докази та доказування* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 вересня 2020 р.). Одеса : Фенікс, 2020. С. 135-137.